

14-MAVZU: MAKTABDA BOSHQARUV ORGANLARI VA ULARNING VAZIFALARI

REJA:

- 1.Maktabni boshqarish haqida tushuncha.
- 2.Maktabni ichki boshqaruv tizimi.
- 3.Maktabning ichki boshqaruviga rahbarlik .
- 4.Maktab ichki boshqaruvining tashkiliy pedagogik yo‘nalishlari.
- 5.Maktab ishini rejalashtirish.

Tayanch tushunchalar: boshqaruv, ijtimoiy muhit, ta’lim, menejment, resurs, ijtimoiy boshqaruv.

Maktabga rahbarlik qilish va uni boshqarish O‘zbekiston respublikasi Konstitutsiyasi va O‘zbekiston respublikasining xalq ta’limi to‘g‘risidagi qonunlariga muvofiq amalga oshiriladi..

Maktabni davlat jamoatchilik [asosida boshqarish](#), xalqchillik, oshkoralik, o‘z-o‘zini boshqarish prinsiplari mintqa xususiyatlarini hisobga olib boshqariladi. O‘quvchilar, matab xodimlarini birlashtiruvchi maktab jamoasi o‘z vazifasini ota-onalar, mahalla qo‘mmitalari, keng jamoatchilik bilan mustahkam hamkorlikda amalga oshiradi.

Maktabni boshqarish maktab pedagoglar kengashi tomonidan jamoani o‘z-o‘zini boshqarish va bevosita rahbar tomonidan tasdiqlangan maktab Nizomiga muvofiq amalga oshiradi.

Maktab konferensiyasi maktabning o‘z-o‘zini boshqarish asosiy bo‘g‘inidir. Konferensiyalar oraliq‘ida esa maktab kengashi oliy organ hisoblanadi.

Maktabning o‘quv tarbiya jarayonini va uning joriy faoliyatini maktab Nizomida belgilab berilgan direktor boshqaradi.

O‘quv-tarbiya jarayonini rivojlantirish va takomillashtirish, o‘qituvchilar va tarbiyachilarning kasb mahorati va ijodkorligini o‘stirish maqsadida maktab pedagoglar kengashi, pedagog xodimlarni birlashtiruvchi jamoa tuziladi.

Pedagoglar kengashi raisi pedagog xodimlar jamoasi tomonidan saylanadi. Uning ish tartibi maktab Nizomida belgilab beriladi.

Bolalar, o‘smirlar va yoshlar jamoat tashkilotlari matabda o‘z Nizomlari asosida amaldagi qonunchilikka muvofiq faoliyat ko‘rsatadilar.

Pedagoglar jamoasi, maktab rahbariyati va bolalar, o‘smirlar hamda yoshlar jamoat tashkilotlarining munosabati o‘zaro hurmat, ishonch, ma‘muriy va hamkorlik asosida quriladi.

Shuni alohida ta‘kidlash lozimki, yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan qoida, yo‘l-yo‘riq va talablar asosida maktabni ilmiy asosda to‘g‘ri boshqarish – maktab rahbarlari,

maktab o'qituvchilarining mutaxassisligi bo'yicha tashkil etiladigan metod birlashmalarning rahbarlari, maktab kengashi va konferensiyasining rahbarlari, o'qituvchilar va sinf rahbarlarining maktabni boshqarishning nazariy va pedagogik asoslarini, boshqarish bobidagi ilg'or pedagogik tajribalarni qanchalik darajada egallab olganliklariga ko'p jihatdan bog'liqdir.

II. Umumiy ta'lim maktabi – ta'lim-tarbiya muassasasidir. Uning rahbarlari zimmasiga yosh avlodni o'qitish va tarbiyalash, inson shaxsini hozirgi davrning g'oyalari ruhida tarkib toptirish jarayonini boshqarish vazifasi yuklatilgan.

Jamiyatda har bir xo'jalik tizimi va ishlab chiqarish o'chog'i ikki tizimchaning: boshqariluvchi va boshqaruvchi tizimchaning birligidir. Masalan, korxona tizimida direktor boshchiligidagi zavod boshqarmasining butun boshqarma apparati boshqarish tizimiga kiradi.

Maktab ichki boshqariuv tizimini tashkil qilishda ham ana shu qoidalarga asoslaniladi. Shu nuqtai nazardan olib qaraganimizda maktab ichki boshqaruv tizimida ham boshqaruvchi (maktab ma'muriyati, kasaba uyushmasi tashkilotlari) va boshqariluvchi tizimchalar mavjud. Masalan, maktab ichki boshqaruvi tizimida direktor boshliq, uning o'quv, tarbiya va xo'jalik ishlari bo'yicha o'rinbosarlari boshqariluvchi tizimchasiga kiradi.

Boshqariluvchi tizimcha esa o'z yo'lida bir qancha boshqarish manbalariga bo'linadi. Ularga quyidagilar kiradi:

1. Maktabning o'quv-moddiy va texnikaviy bazasiga taaluqli ishlar;
2. Maktabni o'qituvchi va tarbiyachi hamda texnik xodimlar bilan ta'min etish, ularni joy – joyiga to'g'ri qo'yish va ular bilan ishlash;
3. Maktab jamoasi faoliyatida boshlang'ich, to'liqsiz o'rta va o'rta umumiy ta'limni amalga oshirish;
4. Maktabning o'quv- tarbiya (1-11- sinflar bo'yicha) ishlari;
5. Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar;
6. Maktabning metodik ishlari;
7. Sinf rahbarlari;
8. Maktab o'quvchilari bilan olib boriladigan ishlar;
9. Maktab kutubxonasi ishlari;
10. Ota-onalar ko'mitasi ishlari;
11. O'quvchilarni issiq ovqat va choy bilan ta'minlash ishlari;
12. O'quvchilarga meditsina xizmatini tashkil qilish bo'yicha ishlar;
13. Qishloq joylarida (3 km) uzoqdan qatnaydigan o'quvchilarga transport tashkil qilish ishlari;
14. Maktabning moliya- xo'jalik ishlari;
15. Maktabning hamkorlikdagi ishlari. Bu hamkorlik quyidagilarni o'z ichiga oladi: a) maktabning ota- onalar va jamoatchilik bilan hamkorligi; b) meditsina va savdo [tashkilotlari bilan hamkorlik](#); v) otaliq va baza korxonalari bilan hamkorlik; g) kitob savdosi tashkilotlari bilan hamkorlik; d) tuman yoki shahararo o'quv-ishlab chiqarish kombinatlari bilan hamkorlik; y) o'rta maxsus hunar-texnika bilim yurtlari va akademik litseylar bilan hamkorlik; j) maktabdan tashqari bolalar muassasalari bilan hamkorlik; z) qurilish ta'mirlash tashkilotlari bilan hamkorlikdagi ishlar va hokazolar.

16. Maktab hujjatlarini yuritish ishlari;
17. Pedagog xodimlarning malakasini oshirish ishlari;
18. Maktabning pedagogik tashviqot ishlari va shu kabilar.

Mazkur mabalarni to'g'ri va hozirgi kun talablari asosida boshqarish va unga rahbarlik qilishning muhim sharti maktab ishini ilmiy asosda rejalashtirish, rahbarlar o'rtasidagi ishni to'g'ri taqsimlash, maktab ma'muriyati bilan jamoatchilik tashkilotlari o'rtasidagi ishni ham maqsadga muvofiq holda belgilash, boshqarishda rahbarlik bilan nazoratni uzviy qo'shib olib borish hamda boshqarishning samarali usul va shakllarini qidirib topishdpn iboratdir.

III. Maktabni boshqarish ijodiy jarayon bo'lib, o'ziga xos bir san'atdir. Bu pedagogik jarayon maktab rahbarlarining xilma-xil ish usullarida namoyon bo'ladi. Bu usullar esa har bir rahbarga maktabshunoslikning dolzarb masalalarini nazariy va amaliy jihatdan bilib olish maktab maorif sohasidagi ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish hamda bu sohadagi omilkor kishilarning (xalq ta'limi organlarining xodimlari, maktab o'qituvchilari va tarbiyachilarining) maktabni boshqarish borasidagi fikr va mulohazalarni o'rganish hamda mazkur fikr, mulohazalardan maktab ishini boshqarish jarayonida ijodiy foydalanishni taqozo qiladi. Bu esa, o'z navbatida maktab ishini boshqarishda va rahbarlik uslubini yanada takomillashtirishda katta ahamiyat kasb etadi.

Har bir maktab rahbari ta'lim-tarbiya ishining u yoki bu masalasi yuzasidan qaror qabul qilganida, uning bajarilishini tashkil qilganida, qo'l ostidagi (o'qituvchi, sinf rahbari, tarbiyachi kabilar) xodimlar ishini nazorat qilganida u o'z vazifalariga muvofiq ish ko'radi. Lekin har bir rahbar bunda o'ziga xos ravishda, boshqaruv jarayoni o'zi uchun xos bo'lgan, o'z rahbarlik uslubini belgilaydigan turli samarali usullar bilan ish ko'radi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, mutlaqo bir xil ikki kishi bo'lmaganidek, rahbarlikda ham mutlaqo bir xil uslub yo'q. Rahbarlik uslubi rahbarlarning o'z qo'l ostidagilar bilan bevosita aloqasida, ularning o'zaro munosabatlarida tarkib topadi. Rahbarlik uslubi uchun demokratizm, jamoatchilik, yuksak javobgarlik va siyosiy onglilik, tashabbuskorlik kabi aqidalar xosdir.

Uslub jamoadagi ijtimoiy munosabatlarning butun yig'indisi bilan shakllanadi, biroq uslub asosan rahbarga bog'liq. Xuddi shu rahbar maktabning ta'lim-tarbiyaviy va xo'jalik ishlarining bir-biriga chambarchas bog'liqligini amalga oshiradi. Uning faoliyatidagi muvaffaqiyat juda ko'p omillar bilan belgilanadi.

Har bir rahbar - tarbiyachidir. U pedagogik jamoani tarbiyalash uchun yuksak javobgarlikni his etish tuyg'usiga to'liq ega bo'lmog'i lozim. Rahbar qo'l ostidagilar shaxsiga shu qadar pedagogik madaniyatlilik bilan ta'sir ko'rsata bilishi kerakki, bu ta'sir natijasida mazkur maktab pedagoglar jamoasining har bir a'zosida [onglilik shakllansin](#), u pedagogik mehnatga nisbatan ijodiy yondoshadigan, ijtimoiy hayotda faol qatnashadigan bo'lsin. Maktab direktorining jamoaga tayanib rahbarlik qilish san'ati qo'l ostidagilarning, maktabdagi jamoat tashkilotlari vakillarining fikrlarini anglab olishi va tezda to'g'ri xulosalar chiqarish qobiliyati boshqaruv ishini to'g'ri tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabning ta'lim-tarbiya va xo'jalik masalalari kengashib muhokama qilinishi lozim, qabul qilingan qarorlarni bajarishda maktab pedagoglar jamoasining har bir a'zosi tashabbus ko'rsatishi zarur. Rahbarning maktabni boshqarish bo'yicha mehnatini qaror qabul qilish uchun

sarflangan vaqtga qarab emas, balki uning faoliyatidagi pirovard natijani hisobga olish bilan baholash maqsadga muvofiq ishdir.

Maktab rahbari pedagoglar jamoasida o'rtoqlarcha hamkorlik va o'zaro yordam munosabatlarini rivojlantirish uchun javobgardir. Maktab jamoasida yaxshi ijtimoiy psixologik muhit va vaziyatning bo'lishi ko'p jihatdan rahbar bilan o'qituvchi va tarbiyachilar o'rtasidagi munosabatlarga ham bog'liqdir. Mustahkam intizom bo'lgan taqdirdagina normal pedagogik ish vaziyatini va jamoada to'g'ri o'zaro munosabatlarni vujudga keltirishi mumkin. Mustahkam pedagogik intizomga esa maktab rahbarining talabchanligi, tanqid va o'z-o'zini tanqid hamda oshkoralikni rivojlantirish yo'li bilan erishiladi.

Maktab ishini boshqarish tizimidagi ana shu masalaning mohiyatiga to'g'ri tushunib, maktabning ta'lim-tarbiya ishiga rahbarlik uslubini to'g'ri qo'llayotgan va bu borada yaxshi natijalarga erishayotgan maktab rahbarlari respublikamiza ko'plab topiladi.

Rahbar o'qituvchi yoki tarbiyachining pedagogik mehnatiga yuzaki baho berganida, kishida mehnatga nisbatan qiziqish kamayadi. Shuning uchun maktab rahbari o'qituvchi yoki tarbiyachining ta'lim-tarbiya sohasidagi har bir yutug'ini, u ko'rsatgan yoki ko'rsatayotgan tashabbus va epchillikni darhol alohida u yoki bu shaklda qayd qilishi katta ahamiyatga egadir. Har bir maktab rahbari xodimlar bilan ishlashning ana shu qismini hech qachon esdan chiqarmasligi lozim. Chunki, o'qituvchi xodimlarning mehnatiga to'g'ri baho berish va ularni rag'batlantirib borish maktabning o'quv-tarbiya ishlarini yanada takomillashtirishning muhim shartlaridan biridir.

Boshqarish madaniyatining elementlari tegishli mezonlar bilan belgilanadigan axloq qoidalarini (huquq va etikani) o'z ichiga oladi. Huquq mezonlari xalq maorifi to'g'risidagi qonunshunoslikni va davlat huquq-normativ aktlarida, xalq maorifi qonun asoslarida hamda o'rta umumiy ta'lim maktabi Nizomiga aks ettirilgan. Ularda boshqarish xodimlariga nisbatan umumiy talablar bayon qilingan. Etika (axloq to'g'risidagi fan) axloq mezonlarini va kundalik axloq qoidalarini ishlab chiqadi. Maktab ishini boshqarishda etika mezonlariga to'liq rioya qilish katta ahamiyat kasb etadi, chunki bu mezonlar huquq mezonlarini aniqlashtiradi va u bilan birgalikda rahbarning xulq-atvori yo'lini belgilaydi.

Maktab rahbarlari bu mezonlarga to'liq amal qilishlari lozim. Ular o'z rahbarlik ishlarida etikaning gumanizm, muloyimlik, o'zaro yordam kabi mezonlariga tayanadilar. Shuning bilan birga, maktab rahbarining ijtimoiy ahvoli, uning o'ziga xos etikalarini ham belgilaydi. Masalan- maktab rahbari yuqori bo'g'inlarga yolg'on axborotlar (ko'zbo'yamachilik) berishga, statistik hisobot mezonlarini buzishga aslo yo'l qo'ymasligi kerak. Boshqarish madaniyatida so'zning ustidan chiqish alohida ahamiyatga egadir. So'z berdingmi, va'da qildingmi, tadbir belgilandimi-aniq mo'ljallangan muddatda bajar. Qo'l ostingdagilar bilan bo'lgan munosabatda ularga nisbatan odilona teng qarash, ularning o'quv-tarbiya ishlarini to'g'ri baholash, muvaffaqiyatlari uchun ularni o'z vaqtida maqtash va rag'batlantirish boshqarish madaniyatining muhim shartlaridan biridir.